

A második könyvet Krúdy Gyula írta és „Asszonyságok dija” a címe. Nem tudom ismeri más is azt a szorongó érzést, amikor az ember hallgatja a cigányt, megszokta és megszerette a muzsikáját, a hegedű hangját, a bőgő mély zengését és fél, hogy a primás elfárad, leteszi a vonót a cimbalomra és egyszerre csak vége szakad a zenének, a bus, szelíd, vad és egészen összehasonló nóták sorának. Valami

ilyent érzek, ilyenfajta aggodalmat, hogy egyszerre csak kiapad az a forrás, amelynek most olyan bő a vize. Honnan jön, milyen feneketlen mélyről, micsoda gazdagságból a mesének és hangulatnak ez az árja, amely úgy dől Krúdy Gyulából, mintha nem is egy ember, hanem egymaga egész nép lenne. A mesének, képeknek, érzéseknek ez az árvizszerű bősége az, amely szétveti minden Krúdy regénynek a szerkezetét. Az „Asszonyságok dija” sem egy regény. Tíz van benne minden oldalon. Furcsa történetek dagadnak benne óriásivá, amelyeket egy epizód figura beszél el egy mellékjelenetben. Egy-egy kép, olyan erővel van megfogva, hogy nem is olvassuk — átéljük. A figurái pedig testté válnak, érezzük a vén lumpok lélegzetének borszagát. Jela asszony kemény idomait, az ételek páráját, amelyek a tűzhelyen főnek. Elhiszünk mindent, a legabszurdabb dolgokat, a haldokló asszonyt, aki a maga temetését rendeli meg, képtelenül tiszta és képtelenül bűnös lényeket. Nem baj, hogy a különállóan is egész epizódok szétrobbantják az egész történetet, hogy vad romantika váltakozik irgalmatlan realizmussal egyik lapról a másikra; a matéria, amelyből Krúdynak ez a regénye is készült olyan nemes és sulyos, hogy egy-egy sora egész könyvek-nél ér többet. Arra kell gondolni, hogy mi lesz most abból, micsoda pompa, hogy Krúdy — aki már régen letette kezéből a francia kártyát és elbucsuzva a kalandos éjjelektől, visszavonult a Margitsziget isteni magányosságába — igazán neki lat alkotni.

